

İSTANBUL'DA MÜZİK: EVRENSEL BİR MESAJ MI?[∞]

Doç. Dr. N. Oya LEVENDOĞLU ÖNER
Erciyes Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi
noya@erciyes.edu.tr

*“Bedenin her zerresinden
bir feryat duy, bir inilti işit;
Çünkü sen büyük bir şehirsin;
Belki de bir şehir değil, binlerce şehirsin sen.
Her şey sensin; her şeyden öte
ne varsa o da sensin;
O da senden ibaret.” Hz. Mevlânâ*

Öz

Pek çok alanda olduğu gibi Türk müzik kültürünün de kalbi olarak nitelendirilebilecek İstanbul'da müzik yaşantısı, son derece güçlü köklerle tarihin derinliklerine uzanmaktadır. Tarihe uzanan bu köklerde gözlemlenen yapı, birbiri ile ahenk içinde olan çok kültürlü unsurlarla işlenmiş bir bütünü temsil etmektedir. Müziğin teorik boyutunun işlendiği yazılı kaynaklarından icra geleneğine kadar Türk klasik müziğinin karakterine sinmiş olan bu unsurların en çarpıcı örnekleri de İstanbul'un müzik hayatında görülmektedir. Gerek Türk klasik müziğine gerekse farklı müzik kültürlerinin yaşamlarına kucak açan ve büyüten yapısıyla İstanbul, insanogluna ilahi bir mesaj verir gibidir. Bu çalışmada, Mevlânâ'nın bir'lik çağrısıyla büyük paralellik gösteren bu mesajın yansımaları ve İstanbul'un müzik aracılığıyla ördüğü güçlü ilişkiler ele alınarak değerlendirilmiştir.

Çalışmada, başlıkta yer alan sorunun cevabı, Osmanlı dönemi müzik yazmalarından günümüz metinlerine kadar uzanan literatür taranarak aranmıştır. Literatürde yer alan bilgiler, teorik kaynaklar ve müziğin uygulama alanları bakımından incelenmiştir. Bu kaynaklarda, bu şehrin etnik kimlik, kültürel farklılık, zaman veya mekân gözetmeksizin klasik ve popüler bütün müzik türlerini kendisine çektiği görülmektedir. İstanbul'un, farklılıkları ahenkle bir arada tutan yapısı, büyük mutasavvıf Mevlânâ'nın yüzyıllardır yankılanan mesajının, müzik alanındaki yansıması gibidir.

Anahtar Kelimeler: İstanbul, Mevlânâ, İstanbul'da Müzik, Türk Müziği.

[∞] Bu çalışma, daha kısa şekliyle 5-10 Ekim 2009 tarihlerinde düzenlenen Türk ve Dünya Kültüründe İstanbul konulu 7. Uluslararası Türk Kültürü Kongresi'nde bildiri olarak sunulmuştur.

MUSIC IN ISTANBUL: AN UNIVERSAL MESSAGE

Abstract

As is the case for many different areas, İstanbul can be considered to be the heart of Turkish music culture and music life in İstanbul dates back to the depths of history with deep roots. The structure that can be observed in these roots dating back to history, represents a whole engraved by multicultural elements in harmony with one another. The most striking examples of these elements that have permeated to the character of Turkish Classical Music, from written sources in which the theoretical aspect of music is discussed to the tradition of performance, can be seen in İstanbul' music life. With a structure that receives different musical cultures with open arms and nourishes them, İstanbul is as though it's giving mankind a divine message. In this study, reflections of this message which is resembling Mevlânâ's call for unity and the strong relationship that İstanbul has woven by way of music are handled and evaluated with regards to mystical and dynamic elements.

The main question of this subject searched in both Ottoman manuscripts and today's written sources. It is seen in these sources that, this city attracts all music genres to itself without discriminating ethnic identity, culturel diversity, time and place, classical and popular. This structure of İstanbul on music field is like reflection of Mevlana's mystical calling.

Key Words: İstanbul, Mevlana, Music in İstanbul, Turkish Music.

1. Giriş

Yüzyıllardır birbirinden renkli ve farklı karakterdeki toplumları içine alarak her birine ayrı fırsatlar ve güzellikler sunan İstanbul, pek çok alanda olduğu gibi Türk müzik kültürünün de kalbi olarak tarihin derinliklerine son derece güçlü köklerle bağlıdır. Bu kent, hem kendisine atfedilen şarkılarla hem de kendisinde üretilen müziksel birikimlerle tarihte eşi benzeri görülmemiş bir müzik kutusu gibidir. Bu kutunun içinde, çeşitli toplumların geleneksel müziklerinden günümüzün popüler beğenisinin yansıması olan müzik türlerine kadar geniş bir renk spektrumunda, müziğin çeşitli uygulama alanlarından yazılı kaynaklarına kadar her tür yansımayı izlemek mümkündür.

“Bizans, Konstantinopolis, İstanbul: Bu birbirini izleyen yeniden doğuşlarda tekil bir kentli enerjiyi nasıl görmezden gelebiliriz ki...” diyor Jean-Claude Guillebaud (1997), “Avrupa ile Asya arasında bir Babîâli” başlıklı yazısında. O'na göre Batı'da geceleri barbar akınları ve çöküş hakim iken ve Avrupa erken Ortaçağ'ın şiddetiyle gerilerken, Konstantinopolis kendi başına insanlığı ilerletiyordu. Bu büyüsel yanıyla Tarih'in öncüsü olup zamanın iki ya da üç yüzyıl ilerisinde olan kentte, başka göklerde eşi benzeri bulunmayan efsanevi bir zeka ve zenginlik

yoğunlaşması vardı¹ Bu muazzam yoğunluk, her geçen yüzyılda yaşanacak yeni oluşumlarla daha da zenginleşip içine yeryüzünde insanoğluna ait yaşanmışlıkların en çeşitli ve en güçlü olanlarını alarak artacaktı. Roma (330-395), Bizans (395-1204;1261-1453) ve Latin (1204-1261) İmparatorluklarının başkenti İstanbul, köklerinin en derinlerinden birbirine eklenerek gelen bu yoğun enerjiye XV. yüzyıldan itibaren bir yenisini eklemiş ve en son olarak Osmanlı İmparatorluğu'nun (1453-1922) başkenti olmuştur.

Böylesine renkli imparatorlukların merkezi olan İstanbul, aynı zamanda sanatın ve müziğin de başkenti olarak sayısız sanatçı ve araştırmacının ilgi odağı olmuştur. İstanbul ve müzik ilişkisi akademik araştırmaların konusu olduğu kadar popüler gündemin içinde de yer almaktadır. Bu makale, İstanbul'un müzik yaşamına mistik bir sorgulama ile yaklaşmakta ve çalışmanın başlığını oluşturan bu sorgulamanın cevabını tarihi kaynaklar üzerinden aramaktadır. Çalışmada, Osmanlı dönemi müzik yazmalarından günümüz metinlerine kadar uzanan literatür taranmıştır ve literatürde yer alan bilgiler, teorik kaynaklar ve müziğin uygulama alanları bakımından incelenmiştir. Bu kaynaklarda yer alan İstanbul ve müzik ilişkisi, büyük mutasavvıf Mevlânâ'nın "birlik" felsefesi ekseninde değerlendirilmiş ve İstanbul'un müzik yaşamını aktaran teorik kaynaklar bu bakış açısı ile yorumlanmıştır.

Mevlânâ'nın felsefesinde ikilik, ayrılık yoktur, sevgi ve aşk onun felsefesinin temelidir. O, müziğin yaratıcının lisanı olduğuna inanır ve ona göre müzik, arınmanın ve varlığın manasına ermenin en iyi araçlarından biridir. Gazellerinde insanları birliğe davet ederken de bu aracı ustalıkla kullandığı görülmektedir.²

Çalışmanın ana fikrini Mevlânâ'nın bu felsefesi oluşturmakla birlikte konuların işlenişi, Osmanlı dönemi müzik tarihi ve İstanbul'un bir müzik merkezi olarak rolü üzerine kurgulanmıştır.

2. Bir Kültür ve Sanat Merkezi Olarak İstanbul

Fatih'in İstanbul'u fethiyle başlayan yeni dönemle birlikte yaşanan değişimlerden en büyük payı alan alanlardan biri de Türk müzik geleneğidir. Bu çağa kadar ortak bir müzik geleneğinin parçası olan bu tarz, XV. yüzyıldan itibaren farklı bir döneme girmiş ve İstanbul, dünyanın her yerinden gelen müzisyenleri bünyesinde toplayan yeni bir müzik merkezi olmuştur. Maveraünnehir'den, İran'dan, Azerbaycan'dan, Anadolu'nun müzik merkezlerinden gelen müzisyenler ve Osmanlı padişahlarının fethettikleri ülkelerin müzisyenlerini İstanbul'a getirmeleri bu

¹ Claude G., Jean- *Avrupa ile Asya Arasında Bir Babiâli*, Mediterraneans 10, İstanbul Özel Sayısı, Sonbahar, İstanbul, 1997.

² "Üç telli sazı çal. Ben bir birliğe ulaştım. İkilikte bulunma. Ya Rehavi perdesinden çal ya kurtuluş perdesinden ezgiler söyle..."

dönemdeki yeni oluşumları ve İstanbul'un İslam dünyasının yeni kültür-sanat merkezi olma yolundaki sinyallerini yansıtır.³

Bu yoldaki diğer sinyaller arasında dönemin müzik yazmaları da dikkat çekmektedir. XV. yüzyıl öncesine ait müzik yazmaları arasında Türkçe kaynakların bulunmaması, fetihle başlayan yeni dönemden itibaren Türkçe müzik yazmalarına rastlanması bu şehrin tarihinin olduğu kadar Türk müzik tarihinin de dönüm noktası olmuştur. Bu yüzdendir ki XV. yüzyıl Türkçe müzik nazariyatının ilk oluşum devresidir. İstanbul'daki yeni kuramsal oluşumlara zemin olan eserler, IX. ile XIII. yüzyıllar arasında yazılmış olan El-Kindi Risaleleri, Farabi'nin Kitabü'l Musikâl-Kebir'i, İbn-i Sina'nın Kitabü's-Şifa'sı, İhvanu's-Safa Risâleleri ve Urmiyeli Safiyuddin'in Kitabü'l-Edvâr'ı ile Şerefiyesi gibi Ortaçağ İslam Dünyası müzik geleneğinin en önemli eserleridir. İstanbul'da oluşmaya başlayan bu yeni dönemde müzik geleneğinin köklü bir ayağı Ortaçağ İslam Dünyası'na ve oradan da Grek kaynaklarına uzanır, diğer ayağı ise İstanbul'un yüzlerce yıllık renkli kültür birikimine ve enerji potansiyeline basar. Bu şehirde yaşanacak yeni oluşumlar, başlangıcını doğasında varolan bir yapıdan, birbirini besleyerek büyüyen, geliştiren ve sonra da kişisel karakterine teslim eden bir müzik geleneğinden alır. XV. yüzyıl İstanbul'una teslim olan bu ortak müzik kültürü için Üzeyir Hacıbeyov, *Principles of Azerbaijan Folk Music* (1985) isimli çalışmada şu benzetmeyi yapar:

*'XIV. yüzyıla doğru Yakın Doğu'nun müzik kültürü en yüksek seviyesine erişti ve üstünden Endülüs'ten Çin'e ve Orta Afrika'dan Kafkaslara kadar geniş bir sahanın görülebildiği, 12 sütunlu ve 6 kuleli bir yapı şeklinde gururla yükseldi. Sosyoekonomik ve politik değişiklikler sebebiyle, XIV. yüzyılın sonlarına doğru bu muhteşem müzik yapısının duvarları ilk olarak çatladı, daha sonra bütünüyle çöktü. Yakındoğu toplumlari, bu çöken müzik sarayının parçalarını kullanarak özel perde yapılarıyla kendilerine has yeni müzik yapıları kurdular.'*⁴

Müzik yazmalarında bahsedilen 12 makam ve 6 avazeye ithafla söylenen Hacıbeyov'un bu sözleri, Türk müzik kültürü için bir dönüm noktası olan XV. Yüzyıl, etkisini çok edebi ve çarpıcı bir biçimde yansıtırken aynı zamanda İstanbul merkez olmak üzere Osmanlı müzik geleneğinde kişisel uslubunu geliştirecek olan bu kültürün ne denli bir bütüncül anlayışla beslendiğini ve geliştiğini de ifade etmektedir. Bu yüzyıldan itibaren İstanbul'da büyüyecek olan müzik geleneğinde yaşanan değişimleri takip edebileceğimiz ve dönemin müzik yaşantısı hakkında bilgi alabileceğimiz en temel kaynaklar müzik yazmaları olacaktır. Bu yazmalarda işlenen konular müziğin pratik işlevlerinden teorik dayanaklarına kadar uzanır. Pek

³ Bu konuda detaylı için Bülent Aksoy'un "Ortadoğu Klasik Musikisinin Bir Merkezi İstanbul" isimli makalesine bakınız.

⁴ C., Can *XV. Yüzyıl Türk Musikisi Nazariyatı (Ses Sistemi)*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2001, s.1.

çoğu Osmanlı sultanlarına ithafen yazılmış olan müzik yazmalarında işlenen konular arasında müzik ve evren ilişkilerini anlatan gizemli ve mistik unsurlardan da esintiler bulunmaktadır. Kökleri antik kaynaklara kadar inen ve Türkçe müzik yazmalarında da sıklıkla işlenen dört unsur nazariyesi, makamlar ve burçlar arası ilişkiler gibi kozmolojik nitelikteki konular, müziğin insan ruhuna dokunuşundaki güçlü etkiyi işlemekle birlikte insan ve müzik arasında göklerden yere ilahi bir ilişkinin varlığına olan inancı da yansıtmaktadır. Osmanlı dönemindeki ilk Türkçe müzik yazmalarından biri olan Risale-i Musiki'deki (1424) şu sözler bu inancın en açık ifadesidir.

... yüce Allah felekleri ve yıldızları yarattıktan sonra onlara emir verdi ve onlar harekete geldiler. Onların hareketinden ahenkli sesler ortaya çıktı. O seslere ruhani nağmeler adını verdiler ve işte müzik ilmi bu ruhani nağmelerden meydana geldi. Onun için bu ilim ruhani bir ilimdir.⁵

Türkçe müzik yazmalarında işlenen mistisizm etkili bu konular, halk edebiyatı ve divan edebiyatı gibi Osmanlı dönemi Türk müzik kültürünü besleyen diğer alanlarda da görülmektedir. Fethedildiği günden itibaren İstanbul, Osmanlı döneminde gelişen bütün Türk sanatlarına bu mistik dokuyu incelikle işleyeceği zeminler sunmuştur.

Kuramsal kitaplara nüfuz eden bu etki, müziğin uygulamalı alanlarından takip edildiğinde en saf ve en yoğun haliyle Mevlevî ayinlerinde bulunmaktadır. Müzik, felsefe ve aşk ile insanoğlunun yolculuğuna dair mesaj veren bu ayinlerde müzik bir amaç değil araçtır.

3. Büyük Mutasavvıf Mevlânâ'nın Çağrısına İstanbul Müzik Kültüründen Yankılar

XIII. yüzyıl'da din, dil, ırk ayrımı veya herhangi bir sınır gözetmeksizin tüm insanlığı çok büyük bir sevgi ve hoşgörülle kucaklayan Mevlânâ'nın ölümünden sonra onun felsefesini yaşatmak üzere kurulan Mevlevîlik geleneği içinde son derece etkin ve önemli bir yeri olan bu araç, ibadetin ayrılmaz bir parçası olmuş ve Mevlevî ayinleri bu anlayışın bir yansıması olarak Osmanlı müziğinin en duru örneklerini vermişlerdir. Sultan Veled tarafından kurulan ve Mevlânâ'nın tasavvufî fikirleriyle ibadet şeklini sistemleştiren Mevlevîlik, Türkçe, Arapça, Farsça, hat, tezhip, sema' meşki gibi derslerin yanı sıra ciddi müzik eğitimi de veren dergâhları ve bir tür konser salonu niteliğindeki semahaneleriyle, Osmanlı müziğinin gelişmesinde yüzyıllar boyu büyük bir ocak görevi yapmış, Anadolu'nun en küçük şehirle-

⁵ Yusuf bin Nizameddin Kırşehri, *Risale-i Musiki*, Bibliotheque Nationale (Paris), Suppl, Turc 1424, v. 2b.

rinden başka, imparatorluğun Balkan ve Ortadoğu eyaletlerinde de açılmış olan Mevlevîhâneler Osmanlı müziğinin yayılmasında başlıca rolü oynamışlardır.⁶

İstanbul'da bulunan ilk Mevlevîhâneler fetihten hemen sonra açılmışlardır⁷. Bu dönem, Osmanlı-Türk müziğinin de kişisel karakterinin oluşmaya başladığı önemli bir dönemdir. Mevlevihanelerin İstanbul'da açılışı ile XV. yüzyılın yeni müzik oluşumları aynı zaman diliminde kesişmektedirler.

"Bâzâ! Bâzâ! Her ân çi hestî bâzâ!"⁸ diyerek tüm insanlığa çağrıda bulunan Mevlânâ'nın sesi Mevlevîhânelerden yükselen nağmelerle İstanbul'da yankısını bulur ve İstanbul, Mevlânâ'nın bu çağrısına paralel olarak din, dil, sosyal veya etnik ayrım gözetmeksizin her tür müziğe kapılarını ardına kadar açar. İslam tasavvufunun yaşandığı ve öğretildiği yerler olan Mevlevîhâneler İstanbul'da aktif bir varlık gösterirken aynı zamanda sinagoglarda ve kiliselerde yapılan ibadetlerde de gayrimüslim toplulukların müzikleri İstanbul'un müzik yaşantısına eşlik etmektedir.

İcra edilen bu müziklerdeki yapı ise Osmanlı dönemi Türk müziği makamsal yapıları ile büyük benzerlikler taşımaktadır.

Yahudiler, İstanbul sinagoglarında Hicaz, Rast, Suzinak, Hüz zam, Hüseyini, Saba, Acemaşiran, Nihavend gibi makamları yaygın bir şekilde kullanmışlar, Süryaniler, kiliselerinde Uşşak, Acem, Segah, Rast, Hüz zam, Acemaşiran, Saba ve Hicaz makamlarına karşılık gelen ilahiler seslendirmişlerdir. Yüzyıllar boyunca Bizans müziğinin İstanbul'daki en önemli merkezi olan Patrikhane kilisesinde ve ona bağlı olan bütün Ortodoks kiliselerinde de ezgiler, benzer makamsal anlayışla örülüdür. Ermeni kilisesi geleneksel müziğinde ise Süryani ve Rum kiliselerindeki gibi başlıca sekiz makam kullanılmaktadır. Bu makamlar da Heftgah, Şed Acem, Hüseyini, Acemaşiran, Hicaz, Saba, Neva ve Uşşak makamlarına karşılık gelmektedir.⁹

Bu şehirde, farklı dinlere mensup topluluklar ayinlerini, dualarını, yakarışlarını birbirinden çok da ayrı olmayan makamsal yapılarla, müzikle ifade ederken dindışı müzikte de aynı birlik görülmektedir. Ermeni, Rum ve Yahudilerin İstanbul'da gelişen Osmanlı müzik geleneğindeki rolleri hem icra hem de teori alanında son derece etkindir. III. Selim'in tanbur hocası tanburi İzak, tanburi ve neyzen

⁶ C., Tanrıkorur, *Osmanlı Dönemi Türk Musikisi*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2003, s. 27.

⁷ Pek çok kaynakta İstanbul'da ilk açılan Mevlevihane olarak, 1491'de hizmete giren Galata Mevlevihanesi verilmesine rağmen bazı kaynaklar ondan daha önce açılan ama çok uzun ömürlü olmayan Kalenderhane Zaviyesini ilk Mevlevihane olarak kabul ederler. Küçük, S. , *İstanbul Mevlevihanelerinin Türk Sanat ve Edebiyatına Katkıları (XIX.Asır)*, Türk Kültürü, Edebiyatı ve Sanatında Mevlana ve Mevlevilik-Bildiriler, 2007, s.509.

⁸ Gel! Gel! Her ne olursan yine gel!

⁹ M. S.,Yeprem, *Türk Cami Musikisi İle Mukayeseli Olarak İstanbul Gayr-ı Müslimlerinde Mabed Musikisi*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlahiyat Anabilim Dalı, İslam Tarihi ve Sanatları Bilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2004, s. 36-154.

Oskiyan, kemençeви Nikolaki, lavtacı Andon, Zaharya, Tatyos, Hristo, Bimen Şen, ud virtüözü Yorgo Bacanos gibi isimler icra alanının devleri arasındadır. Bu isimlerle birlikte Ali Ufki, Kantemiroğlu ve Hampartzum Limonciyan gibi isimlerin yazısız bir aktarım geleneği olan geleneksel müziğimize notalama sistemleri kazandırma yönündeki üretimleri de Osmanlı müzik geleneği içerisinde daima anılmaktadır.¹⁰

Bu müziğin, gerek sözlü formlarında işlediği temalar gerekse çalgı müziği formlarında kullandığı ezgisel yapılar, doğu toplumunun genetik kodlarında bulunan gönül kavramı ile de çok yakın bir ilişki içindedir. Bu yüzdendir ki bu müziğin aktarımı sırasında nota yazımının bulunmadığı bir müzik ortamında bir müzisyenin yetişmesi son derece sabır ve emek gerektiren bir süreç olarak değerlendirilmiş ve gönülde bu sevgi taşınmaksızın başarıya ulaşmanın ve bu müziğin kurallarını öğrenmenin mümkün olamayacağı vurgulanmıştır. Ayrıca ustaya saygı, liyakat, sadakat, sabır gibi kişilik gelişiminin önemli bir parçası olan kavramlar, Osmanlı dönemi müzik eğitiminde geleneğinin ayrılmaz bir parçasıdır.¹¹

4. Teorik Kaynaklardan Uygulama Alanlarına İstanbul'da Müzik Çeşitliliği

Osmanlı döneminde kültürel etkileşimlerin anlamlı bir göstergesi de 1730 dolaylarında İstanbul'da Doğu musikisi üzerine yazılmış olan Tanburi Küçük Artin'in kitabıdır. Batı Ermenileri topluluğuna bağlı müzisyen ve şair olan Artin'in yazmış olduğu bu kitap, makam dizilerini ve şedlerini anlatır; usullerden bahseder. Kullandığı notalama sistemi ise Ermeni alfabesinden seçilmiş harfler ile nota süresini göstermeye yarayan bu harfler üzerine konulmuş bir takım işaretlerdir. Artin'in bu notalama yöntemi *neum*'ları ve alfabe işaretlerini Türk müziği kuralları temelinde birleştiren karma bir yöntemi andırır^{12,13}. Aynı dönemde, buna benzer şekilde Türk müziği eserlerinin Bizans notasıyla yazılma eğilimine de sık sık rastlanmaktadır. Kyrillos Marmarinos'un 1749'da yazmış olduğu müzik risalesi Türk müziği ile Bizans müziği arasındaki kültürel etkileşimin bir örneğidir. Marmarinos, yazdığı müzik kitabının sonuna Türk müziği ile ilgili bir bölüm eklemiş ve Türk müziği sistemini nota örnekleriyle tanıtmıştır. Bu durum, Türk müzik kültürü ile Rum müzik kültürü arasındaki etkileşimlerin açık bir göstergesidir.¹⁴

¹⁰ Bkz. B., Aksoy, *İstanbul Müziğinin Renkleri*, Boyut Yayın Grubu, İstanbul, 1996, s. 16.

¹¹ Bkz. C., Behar, *Aşk Olmayınca Meşk Olmaz*, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 1998.

¹² E.P., Judetz, *Türk Musiki Kültürünün Anlamları*, çev. Bülent Aksoy, Pan Yayıncılık, İstanbul, 1994, s. 48.

¹³ Bkz. E. P., Judetz, *Tanburi Küçük Artin (A Musical Treatise of the Eighteenth Century)*, Pan Yayıncılık, İstanbul, 2002, s.27-107.

¹⁴ Bkz. E.P., Judetz, *Sources of 18th Century Music (Panayiotos Chalathzoglou and Kyrillos Marmarinos Comparative Treatises on Secular Music)*, Pan Yayıncılık, İstanbul, 2000, s. 87-124.

Bu çeşit teorik kaynaklardan başka İstanbul'da basılan ve içinde çeşitli Türk müziği eserlerinin notalarının bulunduğu Rum kaynaklar da bulunmaktadır. Bu kaynaklardan biri, 1830'da Foçalı Teodoros Papaparashu tarafından Galatadaki *İsak de Kastro* matbaasında basılan "*Efterpi*" isimli kitaptır. Bu kitapta, Osmanlı dönemi Türk müziği ile ilgili 87 eser yer almaktadır. Yine aynı yayıncının "*Pandora*" isimli kitabı iki ciltten oluşur ve ilki İstanbul'da 1843'te, *Rum Patrikhanenin* matbaasında, ikinci cilt ise yine İstanbul'da 1846'da Galatadaki *İsaak de Kastro*'nun basımevinde basılmıştır. Örnek verilebilecek bir başka kaynak "*Armonia*" isimli kitaptır ki bu eser de İstanbul'da 1848'de Sotiriyos Vlahopoulos tarafından, *Kayol* taş basımevinde basılmıştır. Bu kitaptaki eserlerin çoğu Yunanca güfteli eserlerdir ve bunların arasında 15 adet Türkçe eser yer almaktadır.¹⁵

Aşkî, İstanbul'da bulunan müzik çeşitliliğini şu beytiyle aktarır:

"Dün bize bir saz ta'lim etdi üstad-ı ezel
Şimdi her kıldan çalar her dilden ırlarız bugün"

Şairin her kıldan çalması, telli sazların yaygın kullanımını işaret ederken, her dilden söylemesi İstanbul'da çeşitli dini ve etnik kimliklerin müziklerinin birlikte yaşamasına ve seslenmesine dikkati çekmektedir.¹⁶

İstanbul, farklı etnik kimliklerin bu kültüre verdiği hizmete çok iyi ev sahibi olmuş ve Osmanlı İmparatorluğu'nun beyni olarak bedene bir'lik sinyallerini ustalıklı aktarmayı başarmıştır. Gerek icra ve gerekse teori alanında dini ya da din dışı müzik sahalarında ilk bakışta dikkati çeken bu birbirini besler hal, müzik yaşamına ait diğer bütün dallarda da böyledir.

Ahmed Rasim Bey eski İstanbul meyhanelerinden bahsederken buralarda saz şairlerinin destanlar ve semailer okuyarak, sazlar, curalar, zurnalar, zilli maşalar, darbukalar, davullar, rübablar, neyler, nısfiyeler, giriftler, kavallar çalarak allı pullu, cepkenli köçeklerin oynadığını ve atışmaların, kapışmaların, hoş olmayan durumların da yaşandığını anlatır. Ancak, huzursuz durumların süreklilik arz etmediğini buralarda oturuldukça ecdadın, ses, söz, aşk, bedbahtlık, sürur ve bütün ruh tecellilerinin elle tutulur bir surette duyulduğunu söyler.¹⁷

Meyhane, gazino ya da çalgılı kahve gibi eğlence mekânlarının merkezi de bugün olduğu gibi yine İstanbul olmuş ve buralarda yapılan müzikli eğlenceler Osmanlı döneminden bugüne kadar sadece şekil değişimine uğrayarak uzanmıştır.

¹⁵ M., Pappas, *Osmanlı Müziği'nde Rum Kaynakları*, Osmanlıda Türk Müziği Sempozyumu, Bursa Nilüfer Belediyesi, Bursa, 2006, s. 3-4.

¹⁶ İ., Pala, *İstanbul Armağanı 3 Gündelik Hayatın Renkleri*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, No. 47, İstanbul, 1997, s.46.

¹⁷ R. E., Koçu, *Eski İstanbul'da Meyhaneler ve Meyhane Köçekleri*, Doğan Kitapçılık A.Ş., İstanbul. 2003, s. 19.

Tanzimatla birlikte gelen batı etkisi yoğun ve hızlı bir akışla İstanbul'un müzik yaşantısına yeni bir ses daha ilave etmiş ve bando, opera ve bale gibi batı müziği tınıları İstanbul müzik yaşantısının çoksesliliğine_ bir yeni çoksesli öge olarak girmiştir. 1839'da İstanbul'da açılan Fransız Tiyatrosu'nda sarayın dışında da sergilenen müzikli oyunlar ve operetler, batıdan gelen sanatçıların temsilleri, 1840'lı yıllarda Naum Tiyatrosu'na gelen İtalyan operaları ve Abdülmecid'in batı müziğine duyduğu ilgi sonucu Dolmabahçe Sarayı'nda yaptırdığı küçük tiyatro, 1868'de Güllü Agop'un Gedikpaşa Tiyatrosu'ndaki ilk Türk operetleri, daha sonra ilk Türk operaları (Dikran Çuhacıyan'ın Arif'in Hilesi, Kemani Haydar Bey'in Pembe Kız, Çengi operetleri vb.) gibi örneklenebilecek bu etkinliklerle İstanbul, batı müziği ile tanışmıştır.¹⁸

Osmanlı İmparatorluğu döneminde yoğun bir biçimde yaşanan bütün bu müzik çeşitliliğine Cumhuriyet döneminde batı müzik kültürüne ait diğer türler de hızla girmiş ve popüler müzik türlerinin merkezi de yine İstanbul olmuştur. Bugün, sanatsal değeri yüksek olan müzik stillerinin yanında sanatsal değer taşımadan yalnızca tüketim kültürüne yönelik olarak üretilen müzik stilleri de bu şehri merkez almakta ve müzik piyasasının nabzı yine burada atmaktadır.

Tarihi derinliği bakımından İstanbul'da yaşayan en köklü müzik türü olan Geleneksel Türk Müziği'nin günümüz tınılarıyla birleşen yeni açılımlarına da İstanbul lokomotif olmakta ve bu stilin günümüz büyük icracıları ile bestecilerinin çoğunluğu geçmişte olduğu gibi bugün de İstanbul'da yaşamaktadır.

1720'li yıllarda Şeyhülislam Esad Efendi tarafından yazılan Atrabü'l Asar fi Tezkireti Urefa'l Edvar isimli eserde dönemin 100 kadar besteci ve müzisyeninin kısa biyografisi ve eserlerinden örnekler aktarılırken bu 100 besteciden 55'i İstanbul doğumlu olduğu bilgisinin verilmesi bu durumun geçmişte de böyle olduğunu göstermektedir.¹⁹

---

¹⁸ E., İlyasoğlu, *Çağdaş Türk Bestecileri*, Pan Yayıncılık, İstanbul, 1998, s. 11.

¹⁹ C., Behar, "Klasik Türk Müziği", *İstanbul'da Yaşam Kültürü Sempozyumu*, İstanbul Kültür Sanat Vakfı, İstanbul, 2007, s. 121.

5. Sonuç

Yaşamın gizil kodlarını insanoğluna aktarmada en çarpıcı araçlardan biri olan müzik, İstanbul kültüründeki köklü ve zengin yapısıyla insanoğluna ilahi bir mesaj verir niteliktedir. Tarihi geçmişi yüzyıllar öncesine dayanan bütün bu süreçteki oluşumlarla, her tür müziği ve müzisyeni bir mıknatıs gibi kendine çeken İstanbul, Mevlânâ gibi seslenmekte ve bu mesajın dünya kültüründeki yerini müzik aracılığıyla kuvvetlendirmektedir.

“Gel! Gel! Ne olursan ol yine gel!”

Etnik kimlik bakımından, Yahudi, Süryani, Rum ya da Ermeni; kültürel aidiyet bakımından, köylü ya da kentli; mekân bakımından, sarayda, konakta, sokakta, çalgılı kahvede ya da meyhanede; tür bakımından, dini, din dışı, klasik ya da popüler demeden her tür müziğe merkez olmuş kollarında büyütmüş İstanbul, müziğin bütün renklerini tualinde ustaca bir araya getirmiştir.

KAYNAKÇA

- Aksoy, Bülent, *İstanbul Müziğinin Renkleri*, Boyut Yayın Grubu, İstanbul, 1996.
- Aksoy, Bülent, *Ortadoğu Klasik Musikisinin Bir Merkezi İstanbul*, Osmanlı, 10, 1999.
- Can, M. Cihat, *XV. Yüzyıl Türk Musikisi Nazariyatı (Ses Sistemi)*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2001.
- Behar, Cem, *Aşk Olmayınca Meşk Olmaz*, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 1998.
- Behar, Cem, *Klasik Türk Müziği*, İstanbul'da Yaşam Kültürü Sempozyumu, İstanbul Kültür Sanat Vakfı, İstanbul, 2007.
- Guillebaud, Jean-Claude, *Avrupa ile Asya Arasında Bir Babıâli*, Mediterraneans 10, İstanbul Özel Sayısı, Sonbahar, İstanbul, 1997.
- İlyasoğlu, Evin, *Çağdaş Türk Bestecileri*, Pan Yayıncılık, İstanbul, 1998.
- Judetz Eugenia Popescu, *Türk Müziği Kültürünün Anlamları*, çev. Bülent Aksoy, Pan Yayıncılık, İstanbul, 1994.
- Judetz, Eugenia Popescu, *Sources of 18th Century Music (Panayiotos Chalathzoglou and Kyrillos Marmarinos Comparative Treatises on Secular Music)*, Pan Yayıncılık, İstanbul, 2000.
- Judetz, Eugenia Popescu, *Tanburi Küçük Artın (A Musical Treatise of the Eighteenth Century)*, Pan Yayıncılık, İstanbul, 2002.
- Koçu, Reşat Ekrem, *Eski İstanbul'da Meyhaneler ve Meyhane Köçekleri*, Doğan Kitapçılık A.Ş., İstanbul, 2003.
- Küçük, Sezai, *İstanbul Mevlevihanelerinin Türk Sanat ve Edebiyatına Katkıları (XIX. Asır)*, Türk Kültürü, Edebiyatı ve Sanatında Mevlana ve Mevlevilik-Bildiriler, 2007, s.509.
- Pala, İskender, *İstanbul Armağanı 3 Gündelik Hayatın Renkleri*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, No. 47, İstanbul, 1997.
- Pappas, Miltiadis, *Osmanlı Müziği'nde Rum Kaynakları*, Osmanlıda Türk Müziği Sempozyumu, Nilüfer Belediyesi, Bursa, 2006.

Tanrıkorur, Cinuçen, *Osmanlı Dönemi Türk Musikisi*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2003.

Yeprem, M. Sefa, *Türk Cami Musikisi İle Mukayeseli Olarak İstanbul Gayr-ı Müslimlerinde Mabet Musikisi*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlahiyat Anabilim Dalı, İslam Tarihi ve Sanatları Bilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2004.

Yusuf bin Nizameddin Kırşehirî, *Risale-i Musiki*, Bibliotheque Nationale (Paris), Suppl, Turc, 1424.